

סימן א. בדין מחצה טהורין ומחצה טמאין, עט ע"א – פ ע"א

א. איתמר: הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין, רב אמר: מחצה על מחצה כרוב, ורב כהנא אמר: מחצה על מחצה אינו כרוב. רב אמר: מחצה על מחצה כרוב, הללו עושין לעצמן וחללו עושין לעצמן ורב כהנא אמר: מחצה על מחצה אינו כרוב, טהורין עושין את הראשון, וטמאין עושין את השני איכא דאמרי, אמר רב כהנא: מחצה על מחצה אינו כרוב, טהורין עושין את הראשון. וטמאין אין עושין לא את הראשון ולא את השני. בראשון לא עבדי – דלא הוו רובא, בשני לא עבדי – דלא הוו מיעוטא.

ב. תנן: נטמא קהל או רובו, או שהיו חכמים טמאין והקהל טהורים – יעשה בטומאה. רובו הוא דעבדי בטומאה, אבל פלגא ופלגא – לא עבדי בראשון, קשיא לרבי – אמר לך רב: רובא – עבדי כולו בטומאה, פלגא ופלגא – הללו עושין לעצמן וחללו עושין לעצמן. הכי נמי מסתברא, דקתני סיפא: נטמא מיעוט הקהל – טהורין עושין את הראשון וטמאין עושין את השני. מיעוט הוא דעבדי בשני, אבל פלגא ופלגא – לא, ועבדי בראשון, וחללו עושין לעצמן וחללו עושין לעצמן.

ג. ואלא קשיא לרבי כהנא! – אמר לך רב כהנא: נטמאו מיעוט הקהל – טהורין עושין את הראשון וטמאין עושין את השני. הא פלגא ופלגא – טהורין עושין את הראשון, אבל טמאין אינן עושין לא את הראשון ולא את השני.

ד. התינה ללשנא בתרא דרב כהנא, אלא לחד לישנא דאמר רב כהנא טהורים עושין את הראשון, וטמאין עושין את השני מאי איכא למימר? – אמר לך רב כהנא: הוא הדין דאפילו פלגא ופלגא נמי, טהורין עושין את הראשון וטמאין עושין את השני. והאי דקתני מיעוט הקהל – אידי דתנא רישא רובו תנא נמי סיפא מיעוטו.

ה. תניא כוותיה דרב, תניא כוותיה דרב כהנא כתרי לישני. תניא כוותיה דרב: היו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין – הללו עושין לעצמן וחללו עושין לעצמן. תניא כלישנא קמא דרב כהנא: הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין – טהורין עושין את הראשון, וטמאין עושין את השני. ותניא כלישנא בתרא דרב כהנא: הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין, טהורין עושין את הראשון, וטמאין אינן עושין לא את הראשון ולא את השני.

ו. לרב וללשנא בתרא דרב כהנא, הא דתנא טהורין עושין את הראשון וטמאין את השני היכי מתרצי לה? – כגון שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין, ונשים משלימות לטמאים. וקסבר: נשים בראשון – רשות. דל נשים מטמאין – וזהו לחו טמאין מיעוטא, ומיעוטא ידחו לפסח שני

ז. לרב וללשנא קמא דרב כהנא, הא דתנא טהורין עושין את הראשון וטמאין אין עושין לא את הראשון ולא את השני היכי מתרצי לה? רב מתריץ לה: כגון שהיו ישראל מחצה טמאין ומחצה טהורין, ונשים עודפות על הטהורים. וקסבר: נשים בראשון חובה ובשני רשות. בראשון לא עבדי – דהוי ליה מיעוט, ומיעוטא לא עבדי בראשון. ובשני לא עבדי – דל נשים מינייהו וזהו לחו פלגא ופלגא, ופלגא לא עבדי בשני. ולרב כהנא דאמר פלגא נמי עבדי בשני הכי מתריץ לה: כגון שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין, ונשים משלימות לטהורין. וקסבר נשים בראשון חובה ובשני רשות. בראשון לא עבדי – דהוו לחו פלגא ופלגא, ופלגא בראשון לא עבדי. בשני נמי לא עבדי – דל נשים מינייהו מן הטהורין הוו לחו טמאין רובא, ורובא לא עבדי בשני.

ח. ולרב כהנא, הא דתניא הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין הללו עושין לעצמן וחללו עושין לעצמן היכי מתרצי לה? – אמר לך רב כהנא: תנאי היא, איכא למאן דאמר מחצה על מחצה כרוב ואיכא למאן דאמר מחצה על מחצה אינו כרוב.

ט. גופא: הרי שחי ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין – הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן. היו טמאין עודפין על הטהורין אפילו אחד – יעשו בטומאה, לפי שאין קרבן ציבור חלוק. רבי אלעזר בן מתיה אומר: אין היחיד מכריע את הציבור לטומאה, שנאמר: +דברים טז+ לא תוכל לזבח את הפסח באחד שערך. רבי שמעון אומר: אפילו שבט אחד טמא ושאר כל השבטים טהורים – הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן. מאי טעמא דרבי שמעון? קסבר: שבט אחד איקרי קהל. רבי יהודה אומר: אפילו שבט אחד טמא ושאר כל השבטים טהורין – יעשו בטומאה, שאין קרבן ציבור חלוק. רבי יהודה סבר: שבט אחד איקרי קהל, והוה לחו פלגא ופלגא ואין קרבן ציבור חלוק, ועבדי כולחו בטומאה.

סעיף א, מחלוקת האמוראים במחצה על מחצה

מחצה טהורין ומחצה טמאין

	רב	ר"ב [1]	ר"ב [2]
טהורין	ראשון	ראשון	ראשון
טמאין	ראשון	שני	לא זה ולא זה

על הטהורין אין מחלוקת, שטהורין לעולם עושים את הראשון, ואין נפק"מ בין רוב למיעוט. המחלוקת על הטמאים נובעת מהגדרת מחצה על מחצה:
 לרב מחצה כרוב דמי, וא"כ יש כאן רוב טמאין, שדינן לעשות את הראשון.
 לרב כהנא [1] מחצה כמיעוט דמי [ללישנא זו לאו כרוב דמי היינו דכמיעוט חשיבי, רש"י], ומיעוט טמאים עושין את השני.
 לרב כהנא [2] מחצה לאו כרוב ולא כמיעוט, ואינן עושים את הראשון [דאינן כרוב], ולא את השני [דאינן כמיעוט].

סעיפים ב – ד, פרשנות המשנה לפי שיטות האמוראים

מדיוקי המשנה עולה לכאורה סתירה: ברישא משמע שדווקא רוב טמאים עושים את הראשון אך מחצה על מחצה נדחין לשני, אך מהסיפא משמע, שדווקא מיעוט טמאים נדחים לשני, אך מחצה על מחצה עושים את הראשון.

ההנחה שבבסיס הצגת הסתירה היא, שבעוד שניתן למנות שלושה מקרים אפשריים [רוב/ מחצה/ מיעוט], הרי שיש רק שני דינים אפשריים [עושין את הראשון / עושין את השני]. ומכאן: אם ניתן לדייק מהרישא, שרק במקרה הראשון [רוב] עושין את הראשון, הרי שבמקרה השני [מחצה] עושין את השני; ואם ניתן לדייק שרק במקרה השלישי [מיעוט] עושין את השני הרי שבמקרה השני [מחצה] עושין את הראשון. הרי סתירה.

אמנם במקרים מעין אלו לא פעם קובעת הגמרא 'אלא מהא ליכא למשמע מינה', דהיינו אחד הדיוקים אינו נכון, לא שני המקרים נאמרו בדווקא, ויש להשמיט את ה'רק' מאחת הבהבות [ראה רש"י פסחים יט ע"ב ד"ה ולטעמך], אך כאשר ניתן ליישב באופן אחר עדיף לפרש ששתי הבהבות בדווקא, וכך גם כאן בסעיפים ב-ג.

המשותף לפרשנות של רב ורב כהנא [2] בשני הסעיפים הללו, הוא שמשולב כאן ערך שלישי למשתנה התלוי, דהיינו לדין. אם בקושיא הנחנו שיש רק שני דינים אפשריים הרי שלפרשנויות הללו יש שלושה. לרב שלושת הדינים הם: [עושין את הראשון בטומאה / עושין את הראשון אלו לעצמן ואלו לעצמן / עושין את השני]. כעת ניתן להכיל את שני הדיוקים שבמשנה. ברישא: דווקא רוב עושין את הראשון בטומאה אך מחצה עושין את הראשון אלו לעצמן ואלו לעצמן; בסיפא: דווקא מיעוט עושין את השני אך מחצה עושין את הראשון אלו לעצמן ואלו לעצמן.

גם לרב כהנא [2] שלושה דינים אפשריים: [עושין את הראשון / לא עושין לא את זה ולא את זה / עושין את השני]. והדיוקים כנ"ל. ברישא: דווקא רוב עושין את הראשון בטומאה אך מחצה לא

עושיין לא את זה ולא את זה; בסיפא: דווקא מיעוט עושיין את השני אך מחצה לא עושיין לא את זה ולא את זה.

ברם, ללישנא קמא דרב כהנא, אין דין שלישי. מחצה על מחצה עושיין את השני כמו מיעוט טמאים, וחזרנו אם כן לשני דינים המקוריים, ולסתירה בין הדיוקים. על כרחינו לשוב לתירוץ המקובל במקרים מעין אלו, מהא ליכא למשמע מינה, דהיינו שאחת הבבות לא בדווקא. אמנם בניגוד לסוגיות האחרות שם ליכא למשמע מינה היינו שאיננו יכולים להכריע מהו הדיוק הנכון ומהו שאינו נכון, כאן לשיטת רב כהנא [1] הדיוק מהרישא הוא הנכון: דווקא רוב עושיין את הראשון, אך מחצה עושיין את השני. הדיוק מהסיפא אינו נכון, שכן הסיפא אינה בדווקא, לא רק מיעוט עושיין את השני, אלא גם מחצה, והמיעוט בסיפא הוא אגב הרוב שברישא.

סעיפים ה-ח, פרשנות הבריתות לשיטות האמוראים

שלוש ברייתות, שבפשוטן כל אחת מתאימה לשיטה אחת בלבד משיטות האמוראים, וכך מציעה אותן הגמרא בסעיף ה: הראשונה מתאימה לרב, השניה לרב כהנא [1] והשלישית לרב כהנא [2]. ברם, בסעיף ו רוצה הגמרא ליישב את הבריתא השניה לכל השיטות, בסעיף ז ליישב את הבריתא השלישית, ובסעיף ח את הבריתא הראשונה [סדר הדברים יובהר לקמן]. המכנה המשותף ליישובים בסעיפים ו-ז הוא שלמרות שמפורש בברייתות מחצה על מחצה ניתן להחשיב מקרים אלו כרוב טמאים או כמיעוט טמאים, וזאת על ידי התחשבות במספר הנשים בקבוצה. אפשרות זו תלויה בשני משתנים:

א. היחס הכמותי של הנשים [משלימות לטמאין / משלימות לטהורין / עודפות על הטהורין]

ב. דין הנשים: נשים בראשון [וכ"ש בשני] רשות / נשים בראשון חובה ובשני רשות]

המשתנה התלוי הוא קביעת היחס בין הטמאים לטהורים:

יחס הטמאים בתוך הקבוצה הכללית

	בראשון [ובשני] רשות	בראשון חובה ובשני רשות
משלימות לטמאין	מיעוט טמאים	בראשון מחצה; בשני מיעוט
משלימות לטהורין	רוב טמאים	בראשון מחצה; בשני רוב
עודפות על הטהורין	מחצה על מחצה	בראשון מיעוט; בשני מחצה

בסעיף ו 'הופכת' הגמרא את הבריתא השניה [עושיין את השני] למקרה של מיעוט טמאין, על ידי הצבתה במשבצת הימנית עליונה. כך יכולים גם רב ור"כ [2] להסכים שבמקרה כזה אכן עושיין את השני.

בסעיף ז 'הופכת' הגמרא את הבריתא השלישית [לא עושיין כלל] למקרה שבו היה חילוק בין המצב בפסח הראשון למצב בפסח השני, חילוק שיוצר גם לשיטתם פטור גמור. רב מציב ברייתא זו בשמאלית תחתונה, כך שבראשון נפטרו הטמאים כי היו מיעוט, ובשני נפטרו הטמאין כי היו מחצה [ומחצה לפי רב עושיין בראשון].

רב כהנא [1] לא יכול להציב כמו רב, שכן לשיטתו מחצה טמאין עושיין בשני, ולכן הוא מציב את הבריתא בשמאלית אמצעית, כך שבראשון נפטרו הטמאין כי היו מחצה [ומחצה לר"כ [1] עושיין בשני] ובשני נפטרו כי היו רוב.

הן רב והן ר"כ [1] משתמשים כאן בפטור של המחצה, אלא שרב משתמש בכך לפטור מהשני ור"כ [1] לפטור מהראשון.

בסעיף ח, לא ניתן להתשמש במשתנים אלו, דהיינו בשינוי היחס של הטמאים, כדי ליישב את הבריתא הראשונה, וזאת משום שבריתא זאת קובעת דין ייחודי שמתאים רק לשיטת רב – כולם עושיין את הראשון, אלו לעצמן ואלו לעצמן. לשיטות רב כהנא לא קיים דין זה כלל, בכל יחס שהוא, ולכן לא נותר אלא לקבוע שאכן ברייתא זאת היא כתנא החולק על שיטת רב כהנא.

[אמנם גם הדין בבריתא השלישית, לא עושיין לא את הראשון ולא את השני, הוא ייחודי לר"כ [2] ולא קיים לשיטות האחרות במקרים הרגילים [רוב, מיעוט או מחצה], אך הגמרא הצליחה למצוא

אותו על ידי מצבים משתנים בין פסח ראשון לפסח שני כנ"ל, משא"כ בדין של הברייתא הראשונה שלא קיים בשום מצב לשיטות רב כהנא].
נראה שלכן סידרה הגמרא את הדיון בברייתות בסדר זה, שניה – שלישית - ראשונה, שכן את הברייתא הראשונה לא ניתן לפרש באופן אחר ממה שנתפרש בסעיף ה.

סעיף ט, שיטות התנאים במקרים שונים של טמאים וטהורים

שלושה דינים מצינו בברייתא:

1. הטמאין נדחין לשני
2. כולן עושין בראשון, אלו לעצמן ואלו לעצמן
3. כולן עושין בראשון בטומאה

שיטות התנאים בדין הטמאין

ר"א בן מתיא	ת"ק	רבי שמעון	רבי יהודה
1	1	2	3
2	2	2	3
2	3	3	3
3	3	3	3

בשורה התחתונה לכו"ע הדין הוא שכולן עושין בטומאה, שכך דין טומאה שהותרה [או דחוייה] בצבור. [גם הטור השמאלי הומוגני, כפי שיבואר]
נחלקו התנאים עד כמה המקרים העליונים דומים למקרה ה'תחתון'.

לרב יהודה על המקרים מקבלים אותו דין, וזה על בסיס ההנחות הבאות:

1. לרוב טמאין מספיק אחד בלבד [ולא כדרשת לא תוכל וגו' באחד וגו']
 2. מחצה נדון כרוב
 3. שבט אחד איקרי קהל, והוא להו פלגו ופלגא
 4. אין קרבן צבור חלוק, ואם הטמאין עושין בראשון, גם הטהורין עושין בטומאה
- [לכאורה שתי ההנחות העליונות סותרות זו את זו, אך כפי שיבואר לקמן, בהנחה הראשונה מדובר ברוב ממשי, ואילו בשניה לחלק מהשיטות רק נידון כרוב]

ההנחה הראשונה מסבירה את השורה השלישית [אמנם ר"י לא צריך הנחה זו כי לשיטתו אפילו מחצה הוא כרוב ממשי].

ההנחה השנייה מסבירה את השורה השנייה.

ההנחה השלישית מסבירה את השורה העליונה.

ההנחה הרביעית מסבירה מדוע הדין בכל אלו הוא [3] ולא [2].

רבי שמעון חולק על ההנחה הרביעית, ולכן בשתי השורות העליונות אמנם עושין את הראשון כיוון שנדונים כרוב, אך כיוון שאינם רוב ממשי אינם עושים בטומאה אלא אלו לעצמן ואלו לעצמן.

ת"ק מקבל את החילוק של ר"ש בין רוב ממשי למחצה שרק נדון כרוב, אך חולק גם על ההנחה השלישית, וסובר ששבט אחד אינו נחשב כמחצה, אלא נדחה לשני כמיעוט טמאים, דהיינו שבשורה העליונה הדין [1].

ר"א בן מתיא חולק גם על ההנחה הראשונה, ולשיטתו רוב של אחד אינו רוב ממשי, אלא כמו מחצה על מחצה, דהיינו נדון כרוב לענין שעושין את הראשון, אך אלו לעצמו ואלו לעצמן, דהיינו שבשורה השלישית הדין הוא [2].